

A befogadó múzeum

Local Chats: City migration history. From Hallensches to Frankfurter Tor; Kreuzberg Museum, Berlin

1. Egy egyszerre hagyományos és rendhagyó várostörténeti kiállítás bemutatására vállalkozom az alábbiakban. ¹ Hagományos abban az értelemben, hogy egy nagyváros, ez esetben Berlin egy kis szeletének, Friedrichshain-Kreuzbergnek modern kori, illetve a késő modernitásba nyúló történetét kívánja elmondani napjainkig, s valamiféle egységes narratív keretbe foglalni. Rendhagyónak abban az értelemben mondható, ahogy a kérdéseket e városrész fejlődéséről felteszi, és amilyen megoldásokat talál a válaszok, narratívák bemutatására, a látogató számára befogadhatóvá tételére. A kiállítás hangsúlyai – mivel helytörténeti kiállításról van szó – nyilvánvalóan nem a nagy narratívákon, az olyan makroegységeken, mint a nemzeti, az ország, Európa stb. elbeszélésein vannak, hanem a kisközösségek és az egyén hétköznapokban megélt tapasztalatain, mikronarratíváin. Központi kérdése a kiállításnak az ember és a városi tér kapcsolata, e sajátos viszony alakulása, dinamikája a közelmúltban és a jelenben. Mivel Friedrichshain-Kreuzberg esetében egy jellegzetes bevándorló-városrészről van szó, megkerülhetetlen a migráció és városfejlődés összefüggéseinek megválaszolása. A kiállítás e témakört ötletesen tárgyalja, egyszerre bontva ki a kettőt, párhuzamosan beszél a török vendégmunkások és családjaik érkezéséről, megtelepedéséről és a városrész mint urbanisztikai egység fejlődéséről, irányváltásairól. Ugyanakkor azt is látnunk kell, ami módszertani és elméleti szempontból egyaránt kulcsfontosságú döntés – németországi példákat ismerve nem egyedülálló módon –, hogy a kiállítás szervezői nem etnikai/bevándorló közösségekről beszélnek *per se*, hanem az etnikai és összességében a társadalmi sokféleséget (beleértve a különféle szubkultúrákat, társadalmi osztályokat és egységeket) kezelik kiindulási pontként, és innen teszik fel kérdéseiket. Ez a társadalmi modell nem a kaleidoszkópszerű, *csoportalapú* multikulturalizmust tűzi zászlajára, hanem egy olyan befogadásorientált társadalomképet kíván követni, mely nem a *honnán jöttél*, hanem a *kivé akarsz válni* kérdést hangsúlyozza, és a sokféleségek kölcsönösségeit, kulturális cseréit, párhuzamosságait és egyidejűségeit tartja igazán izgalmasnak. E társadalmi modellt veszik alapul, és beszélnek együttélési formákról, konfliktusokról, időtöltési szokásokról, lakberendezésről, iskolákról, vallásgyakorlásról, a berlini hétköznapok szinte valamennyi területét végigjárva.

2. Mielőtt azonban bemutatnánk a kiállítást, érdemes megismerkednünk az érintett városrésszel, mely egyszerre a kiállítás tárgya és helyszíne.
3. Friedrichshain-Kreuzberg a német főváros, Berlin gyorsan változó kerülete. Urbanisztikai szempontból is izgalmas története valamikor az 1860-as években indult, Berlin iparosodásának hirtelen felgyorsulásával. A gyárak közelsége és az alacsony lakbérek miatt a helyi munkavállalók és családjaik itt találtak lakhatást. Ebben az időszakban épült Kreuzberg ma is fellelhető épületeinek jelentős része, magán hordozva a kor építészeti jegyeit és a célközönség korabeli igényeit. Pár emeletes sorépületekről van leginkább szó, sok kis lakással. Néhány évtized alatt Kreuzberg Berlin legsűrűbben lakott negyedévé nőtte ki magát, és a 20. század elejére majdnem félmillióan éltek itt. A városrész fejlődésének következő figyelemre méltó pontja Berlin kettéválása a második világháború után. Kreuzberg Nyugat-Berlin részévé vált ugyan, de menthetetlenül peremkerületté, a „Kelettel” határos övezetté. Az elmúlt század ötvenes éveitől a környék ismét átalakuláson esett át. Fiatal képzőművészek, zenészek, házfoglalók, punkok költöztek a kerületbe. Őket részben az olcsó ingatlanok vonzották Kreuzbergbe, részben éppen az a munkásmilió, mely a fiatalok baloldali, egalitárius, elitellenes eszméihez jól illeszkedett. Ugyanakkor Kreuzbergben találtak új otthonra azok a török vendégmunkások is, akik a hetvenes évektől érkeztek Németországba, és mára jelentősen átformálták ezt a városrészt, markáns török etnikai jelleget kölcsönözve neki. Kreuzberg utcáin végigsétálva török intézmények (éttermek, kávéházak, boltok), török nyelvű feliratok fogadják az arra járókat. Nem kétséges, ízig-veéig bevándorlónegyedről van szó.
4. A berlini vasút, az U-Bahn egyik kreuzbergi megállójától pár száz méterre található a *Kreuzberg Museum* elnevezésű intézmény. Már a múzeum kerítésére kifüggesztett programajánlóból világos, hogy egy, a helyi nyilvánosságra, az itt élő, elsősorban török származású közösségre maximálisan nyitott intézményről van szó, értük, velük, nekik készülnek a programok. A kínálat délutáni gyermekfoglalkozásokat, tánctanfolyamot és német nyelvtanfolyamot egyaránt tartalmaz. Az intézmény része egy közösségi könyvtár is. Első látásra világos, hogy a múzeum valódi, élő kultúrházként funkcionál, létrehozva egy olyan közösségi teret, ahol mindenki megtalálja a neki legmegfelelőbb programot, szolgáltatást, időtöltési formát. Magyarán egy olyan inkluzív, befogadó múzeumból van szó, mely azonfelül, hogy informál és tudást terjeszt, közös gondolkodásra és együttműködésre, netán közösségépítésre is készíti az adott hely lakóit.
5. A felsorolt programok mellett a Kreuzberg Museum része a továbbiakban részletesen tárgyalt helytörténeti kiállítás. A tárlat első és második emeleti része a nevezett városrészt makettasztalokon elhelyezett papírépületek és utcasorok formájában jeleníti meg a kiállítóterben. Így könnyen bejárhatók Kreuzberg egyes utcái, beazonosíthatókká válnak a környék jellegzetes épületei. Rövid leírások igazítják el a látogatót egy-egy utcasornak, illetve épületnek és lakóinak a sorsáról, így például második világháborús károkról, a valamikori tulajdonosok elköltözéséről, elhurcolásáról, a háborút követően házfoglalásokról, politikai tüntetésekről a városrész egyes, a politikai nyilvánosság számára kiemelt terein. Néhány esetben nyomon követhetjük egy-egy épület funkciójának megváltozását, például lakóházból közkórházzá alakulását. Egy-egy kiemelkedően érdekes történet a kiállítóterem falán is megjelenik hosszabb szöveges narratívákkal, illetve korabeli fotókkal, újságvivágásokkal dokumentálva. Az utóbbi technika kifejezetten a várostörténet személyes, mikroszintű narratíváját emeli be a kiállításreprezentációk közé, hiszen itt már emberi arcok és velük együtt sorsok bukkannak fel, illetve a kerület egy-egy utcarészlete, házhomlokzata kerül fókuszba.
6. Átlépve a nyilvánosból a privát szférába, a kiállítóter egyik sarkában építették fel a kiállítás rendezői azt a kreuzbergi nappalikat bemutató fotókiállítást, mely egy „tipikus kreuzbergi nappali” belső terében (kanapé, dohányzóasztal, szemben televízió) valósul meg. Itt állítják ki azokat a fotókat, melyeken a környék lakói pózolnak nappalijukban: derűs összhangban látni *kick-box-karate* ruhába öltözött török kislányt hastáncos öltözetet viselő anyával és török kaftánt viselő apával; de szerepel a fotókon fiatal német értelmiségi férfi, aki dolgozószobává alakított

nappalijában számítógépe mögül pillant ki a kamerába, és többtagú mozzim család is, barátságos mosollyal, amint éppen körbeülnek egy kávézóasztalt.

7. A kiállítás harmadik emeletén található az a térkép-installáció és hanganyag-párosítás, mely a különböző városi tereken keresztül mesél el emberi történeteket, illetve személyes narratívákon át rakja össze egy-egy városrész átfogó történetét, családok, háztömbök, közösségek egymáshoz való viszonyát, emlékeit, félelmeit, örömeit. A látogatót belépéskor a kiállítótér padlójára kivetített hatalmas Kreuzberg-térkép fogadja, utcanevekkel, bejelölt metró- és buszmegállókkal, beazonosítható házszámokkal, intézményekkel (kórház, iskola, mecset stb.). A térkép felületén lépegetve a látogató egy virtuális séta, városnézés során a kiállítás szervezői által biztosított technikai felszerelések (Ipod és fülhallgató) segítségével megismerkedik a konkrét földrajzi helyekhez, a városrész egyes pontjaihoz kapcsolódó hang- és képanyagokkal. A fotókat a helyiek gyűjtötték össze családi fotóalbumokból, egy-egy épület, utcator, ház, lakás történetét bemutatva ezáltal különféle történeti érákból és helyzetekből. A hanganyagot szintén helyi adatközlők szolgáltatták; összesen százötven interjú készült olyanokkal, akik e városrészben élnek egy ideje, és emlékeik kötődnek hozzá, személyes történeteiken keresztül jelenik meg a városrész egy-egy szelete, történeti epizódja. Az interjúk olyan hétköznapi fogalmak és kategóriák mentén szerveződtek, illetve válnak kereshetővé a látogató számára, mint *megérkezés (arrival)*, *munka (work)*, *étkezés (eating)*, *vallás-hit (belief)*, *szervedés (suffering)*, *találkozás (meeting)*, *játék (play)*, *konfliktus (conflict)*, *élet (living)*, *segítés/támogatás (support)*. A kiállítás kiválóan mutatja be, miként fonódik össze a várostörténet az egyes migránstörténetekkel azáltal, hogy az interjúkon keresztül fórumot biztosít a város sokféle hangjának, szerteágazó és mégis számos ponton összeérő történeteinek. Az interjúkon keresztül felsejlenek a város és a társadalom különböző rétegei, az emberi életek sokfélesége, az egyéni sorsok fordulatai, drámái és rutinjai egyaránt.
8. A tárlat Kreuzberg és Friedrichschain lakóinak segítségével született, akik nemcsak tanácsadó testületének voltak részesei, hanem workshopokon is részt vettek, melyek során a szakmai vezetők, kurátorok segítségével összeállították azt a helyi tudásanyagot (fotók, családi emlékeanyagok, újságkivágások, tárgyak), melyekből később felépülhetett a kiállítás, s természetesen velük készült az a számtalan interjú, melyek a virtuális városnézést tapinthatóvá, átérezhetővé teszik a látogató számára.
9. A berlini Kreuzberg Museum *Local chats* című kiállítása kiváló példája annak, hogy miként lehet egyszerűen, közösségi összefogással, a helyiek bevonásával és elsősorban helyi fogyasztásra készülő, nagyon is emberi léptékű kiállítást rendezni a közös történeti múltról, arról a közelmúltól, mely ráadásul az *oral history* eszközeivel jól kutatható. A kiállítás rendkívül jó példa arra is, hogy egy városrész közösségi reprezentációi miként tudnak megvalósulni egyéni elbe-

szélések narratív keretei között, miközben egy sok tekintetben összefüggő városi tér fejlődésének, átalakulásának egyes momentumairól is értesül a kiállítás látogatója.

A kiállítás kurátorai: dr. Frauke Miera, dr. Lorraine Bluche (Berlin)

www.miera-bluche.com

A kiállítás 2013. december 31-ig volt látogatható.

www.fhxb-museum.de/

JEGYZETEK

1 A kiállításismertető a *Bevándorló közösségek tárgykultúrájának vizsgálata Budapesten* (K 84286) című OTKA-kutatás keretében készült el.

IRODALOM

DODD, J. – SANDELL, R.

2001 Introduction: The Cultural and the Social. *In Including Museums: Perspectives on Museums, Galleries and Social Inclusion*. Jocelyn Dodd – Richard Sandell, eds. Leicester: Research Centre for Museums and Galleries.